

13. Hafta

Postmodern Düşüncenin Öncüleri: Friedrich Nietzsche ve Sigmund Freud

Geçen hafta Yirminci Yüzyıl'da gerçekleşen felsefi, bilimsel, siyasi ve toplumsal dönüşümlerin paralelinde gelişen postmodern tutum/hareket incelendi. Geçen yüzyılda yaşanan felaketlerin faturası Aydınlanma'nın ve modern bilimin önderliğinde kendine aşırı güvenen insanın kendini beğenmişliğine kesildi.

Günümüzde, artık aklın sınırlılıkları hakkında daha rahat konuşulabilmekte ve temsili demokrasilerin yarattığı hoşnutsuzluklar daha gür sesle dile getirilebilmektedir. Ulus devletlerin meşruluğu sorgulanırken, kitlesel sanayi üretiminin ötesinde ekonomik örgütlenme tarzları boy göstermektedir. Toplumsal hareketler sadece ekonomik çıkar temelli olmaktan çıkmakta ve küçük gruplar küresel düzeyde etkin siyasalar geliştirmektedir. Sürekli barışı sağlamak adına her gün yeni bir uluslar arası örgütün ortaya çıktığı gözlenmektedir. Şüphesiz tüm bu dönüşümler ne kısa zamanda ortaya çıkmıştır ne de birileri modern sistemi eleştirdi diye gerçekleşmektedir. Ancak içinde yaşadığımız dönemi iyi kavramak ve daha iyi bir geleceğe yönelik fikir sahibi olmak için "aklın despotizmi"ni en açık ve cesur bir şekilde eleştiren aykırı düşünörlere tekrar tekrar göz atmak gerekmektedir. Bu bağlamda geçen hafta kısaca ele alınmış olan Nietzsche ve Freud, bu hafta daha geniş bir şekilde incelenecektir.

Nietzsche: Tanrı'nın Ölümü ve Dünyevi Değerlerin Yaratımı

Friedrich Nietzsche (1844-1900) özellikle Yirminci Yüzyıl'ın ikinci yarısından sonra Batı düşünce tarihinde çok etkili olan Alman bir filozoftur. Nietzsche'nin fikirleri İtalyan

faşistleri ve Alman Nazileri tarafından siyasal bir ideolojiye dönüştürülmüş ve ahlak için sabit standartları reddeden nihilistler tarafından kullanılmıştır. Bu durum Nietzsche okuyucuları arasında pek çok tartışmaya kaynaklık etmiştir. Nietzsche, modern medeniyetin, “efendi ahlakı”nın değerlerini aşındırdığını ve “aklın despotizmi”nin Tanrı’yı öldürerek modernliği ahlaki bir krize sürüklediğini ileri sürmüştür.

Nietzsche kendisine yakıştırılan nihilizmi ya da rölativizmi reddetmiş ve yazılarını On Dokuzuncu Yüzyıl değerler bunalımına bir cevap olarak kaleme almıştır. Kendi deyimiyle “ahlakın söykütüğü”nü çıkartan Nietzsche değerler bunalımının sebeplerini ve bunalımdan çıkma yollarını göstermeye çalışmıştır.

Mutlak Hakikatlerin Yokluğu

Tragedya'nın Doğuşu adlı kitabında Nietzsche, Sokrates'i mantık ve felsefe aracılığıyla insanlara geleneksel doğruları sorgulatıp onları dünyanın gerçek bilgisine ulaşmaya çalıştırdığı için eleştirir. Sokrates'in bu tutumu insanların mantıksal akıl yürütmelerle şeylerin gerçek doğalarını kavrayabilecekleri yanıltılmasına inanmalarının da başlangıcıdır (Arnhart, 2005: 429).

Oysa Antik Yunan'da Sokrates öncesi trajik dünya görüşü hâkimdir. Buna göre, dünya rasyonel olarak kavranabilir değildir. Yanıltıcı görüntüleri aşarak, anlaşılabilir olan dünyada yaşamayı mümkün kılmak için insani sanatlara ihtiyacımız vardır. Zaten trajik sanat, Antik Yunan'da duygusal bir dinin tanrısı olan Dionysus ile özdeşleştirilmiştir. Sokrates, bu geleneğe bağlı, dünyaya ilişkin bilgiye sahip olduğunu sananların aslında inançlarını ve eylemlerini haklılaştırabilecekleri rasyonel bir açıklama getiremediklerini göstererek, Trajedya'nın da sonunu getirmiştir.

Nietzsche mantıksal analizin soyutlamaya dayalı sınıflandırma ile temellendiğini belirtir. Ancak bu mantıksallık fikrinin kendisinin başlangıçta inanç fiilinin bir sonucu olduğunu söyler. Çünkü aslen, dünyadaki şeyler ve olguların hiç biri birbirinin aynı değildir. Ama insanlar günlük hayatlarına devam edebilmek için şeyleri benzerliklerine ve farklılıklarına dayalı olarak sınıflandırır. Bu gerekli bir faaliyettir ancak gerekli olması onun doğru olduğu anlamına gelmez. Nietzsche bu tür soyutlamaları da yanılısamaların sanatsal yaratımları olarak görür. Nietzsche dünya gerçeğini kendini asla aynı şekilde tekrarlamayan biricik olayların şekilsiz düzensizliği olarak tanımlar (Arnhart, 2005: 430).

İnsanca Pek İnsanca kitabında “özgür ruhlar” ile “kayıtlanmış ruhlar” arasında ayırım yapar. Özgür ruhlar işgal ettikleri konumla ilgili olarak sürekli, nedenlerin arayışındadırlar. Bu yüzden de alışkanlıklara dayalı kabul ile temellenen geleneksel adetleri kabul edemezler. “Kayıtlanmış ruhlar” için ise işgal ettikleri konumla ilgili olarak inanç yeterlidir. Alışkanlıkla temellenmiş geleneksel adetleri kabul ederler. Kayıtlanmış ruhlar nedenleri sormaya direnmeleri sayesinde var olurlar ve sosyal geleneklerin istikrarı buna dayanır (Arnhart, 2005: 432-33).

Sokrates bu yanılısama perdesini yırtıp atmıştır ama özgür ruhlar bu perdenin arkasında evrensel gerçekler bulamayacaklardır. Çünkü gerçekte sadece evrimsel gelişim içindeki mütevazı tarihsel hakikatler vardır. Mutlak ezeli hakikatleri arzulayanların eleştirel yaşamları bu sebeple fazla uzun sürmez (Arnhart, 2005: 433).

Modernitenin Krizi

Nietzsche'nin modernitenin krizi olarak tanımladığı şey tam da bu durumdur. Bilimsel akıl geleneksel ahlak anlayışını yıkmıştır ama yerine koyacak bir şeyi yoktur. Oysa Nietzsche kesin bir şekilde bilimin böyle bir temel sağlayamayacağını belirtir: “Bilimin,

böyle olmak için yaklaşık olarak kendi kendine yeterli değildir; bilim en başta, her hususta bir değer idealini kendine inanabilenin hizmetinde değer yaratan bir gücü gerektirir, bilim asla değerler yaratmaz...” (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 369).

Dolayısıyla Nietzsche, Sokrates ile başlayan, Kopernik ile hızlanan aklın geleneksel değerleri yıkan ama yerine bir şey koyamayan tutumunu “aklın despotizmi” olarak nitelendirir. Nietzsche’ye göre bu despotizm, aklın kendisi de dâhil olmak üzere bütün hakikatleri inkârâ zorlayarak insanlığı nihilizme sürüklemiştir. Çünkü akıl, hakikat soruşturmasında kendisini de rasyonel bir şekilde temellendiremeyeceğini keşfetmiştir (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 369).

Bu tartışmadan Nietzsche’nin bilimsel bilgiye karşı aşkın olanı savunduğu kesinlikle anlaşılmalıdır. Bundan sonra görüleceği gibi o, aslen bütün kariyerini insanların ahlakın ve iyi-kötü algılarının temellerini bu dünyadan koparak hayali, aşkın bir öteki dünyada aramalarını sorgulamaya ve eleştirmeye adanmıştır. Ama yine de “aşkın olan” ile ilgili problemleri bir ilişkisi vardır Nietzsche’nin. Çünkü bir yandan sanatsal aşkınlığın “ısı” yayarak yaratıcı bir güç olduğunu fark eden Nietzsche, öte yandan kendi takipçilerinin ateist bir sofuluğa sürüklenmelerinden, yani kendi fikirlerini dünyevi bir dine çevirmelerinden korkmaktadır. Yine de Nietzsche şöyle der: “Yanılsamalar, önyargılar, tutkular, ısı vermelidir; bilimsel bilginin yardımıyla da aşırı ısınmanın zararlı ve tehlikeli sonuçları önlenmelidir” (Arnhart, 2005: 434). Bilimsel bilgi evrensel hakikatleri bulamaz ama tarihsel, mütevazî hakikatlerin bilimi tabii ki yapılmalıdır. Ayrıca Nietzsche ahlakın gerçekte tamamen sosyal işbirliğini sağlamak amacıyla yapay olarak icat edildiğini açıklamasıyla, bu konuda aşkın referanslara gönderme yapmadığını açıklığa kavuşturmuştur.

Dünyevi Ahlakın Yaratımı

Nietzsche'nin kafasındaki projeyi açıklayabilmek için onun 1882'de *Şen Bilim*'de "Tanrı öldü" ilanı ile neyi kastettiği açıklanmalıdır. Tanrı'nın ölümü, insanların ezeli-ebedi ölçütlere olan inançlarının tükenmiş olmasıdır. Yoksa "Tanrı"yı Nietzsche öldürmemiştir. O bu durumu hem özgürleştirici hem de felaketlerin habercisi olarak görür. Felakettir, çünkü ahlaki standartların ortadan kalkması insanlığın eylemlerinde herhangi bir sınırlamaya bağlı olmadığı anlamına gelir. Özgürleştiricidir, çünkü insanlık artık kendine yeni ahlaki değerler yaratabilir (Arnhart, 2005, 438). Peki insanlar kendilerine yeni dünyevi ahlaki standartları nasıl oluşturacaklardır? Bu soruyu Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*t kitabında yanıtlamaktadır.

*Böyle Buyurdu Zerdüş*t tamamen kurgusal karakterlerden oluşan bir kurgu eseridir. Zerdüş M.Ö. Altıncı Yüzyıl'da İran'da yaşamış bir peygamberdir. Zerdüş'ün öğretisinde Ahura Mazda üstün tanrıdır, her şeyi bilir, her yerde hazır ve nazırdır ve evrenin tamamıyla iyi yaratıcısıdır. Ahura Mazda'nın iyilik yönünde sahip olduğu iktidar başlangıçtan beri Angra Mainyu tarafından kumanda edilen doğaüstü kötü ruhların başkaldırısıyla yüz yüzedir. Ahura Mazda hakikat ve iyilik anlamında asha'yı ayakta tutarken, Angra Minyu yanlış, kötü demek olan druj'u destekler. İnsanlar iyi/kötü, düzen/düzensizlik, hakikat/yanlış ilkeleri arasında tercih yapmakta özgürdürler. Zerdüşlük zıt doğaüstü güçlerin evrene yansıması anlamında dualist bir yapıya sahip olsa da Ahura Mazda galip geleceğini bildiği için Zerdüşlük tek tanrılı bir dindir (Arnhart, 2005: 439).

Nietzsche'nin bakış açısından tüm geleneksel ahlakın öteden beri, ilk kez Zerdüş tarafından yapılan büyük bir yanlışta dayanageldiği görülür. Zerdüş, iyi ile kötü arasındaki çatışmanın, aşkın kozmik düzenin bir parçası olduğu fikrini yaratan ilk

kişidir. Bu yanlışı yaptığından muhtemelen bu yanlıştın da ilk farkına varan kişidir. Zerdüş doğruluğu en yüksek erdem olarak gördüğünden ahlakı metafizik âleme yansıtmanın yanlışığını itiraf etmeye en meyilli düşünür olacaktır. Zerdüş bu itirafla geleneksel olarak bilinen tüm ahlakı yok eder ve sonuçta “ilk ahlaksız” olur (Arnhart, 2005: 441-42).

Zerdüş geleneksel değerleri yıkmayı yeni değerleri yaratmaya bir ön hazırlık olarak değerlendirir. Nietzsche iyi ve kötü konusunda yaratıcı olmak için önce yıkıcı olmak gerektiğini belirtir. En büyük kötülüğün en büyük iyiliğe ait olduğunu iddia eder. Nietzsche, teorisinin tehlikeli olduğunu kabul eder (Arnhart, 2005: 442).

İktidar İstenci ve Sonsuz Tarih

Nietzsche'nin kurulmasını istediği yeni düzen nasıldır? Bu sorunun cevabı ise onun “iktidar istenci” kavramında yatar. İktidar istenci insanın değer yaratma faaliyeti olarak algılanabilir. İnsanlar kendilerini korumak için şeylere değer biçerler. Ancak farklı toplumlarda yaşayan binlerce erek ve binlerce amaç olduğundan insanların hâlâ bir ereği yoktur. İşte Zerdüş bir amaç yaratacaktır, bir iyi ve kötü fikri. Ama bu “fikir” belirli bir halk için değil tüm insanlık için olacaktır. Nietzsche bunu en kudretli iktidar istenci olarak tanımlar (Arnhart, 2005: 443).

İktidar istenci özgürleştiricidir ama insanların tarihsel belirlenmişlikleri onların iktidar istençlerini köreltmektedir. Dünyevi tarihin ihtimallerle dolu olması ve kontrol edilememesi ızdırap vericidir. İnsanlar bu belirlenmişlikten kurtulmak için dinlerin ebedi cennetlerine girmek isterler. Zerdüş ise insanlara, tarihin ebediyete kadar tekrarlanan bir döngü olduğunu göstererek onların bu dünyayı arzulamalarını sağlamak ister (Arnhart, 2005: 444).

Nietzsche'nin bu ebedi dönüş öğretisi genellikle, gerçekten tarihin döngüsel bir tekerrürden ibaret olduğunu ileri sürmek yerine onun psikolojik bir deneyimsel önerme ortaya koyduğu şeklinde yorumlanır. Eğer hayattaki her şey tam olarak tekerrür edecekse, dünyevi varoluşun bütün ızdırap ve endişelerine de "Evet" diyebilirsek, dünyayı kendi hatırına sevmeyi de öğrenebiliriz. Böylece kaçabileceğimiz hayali bir cennet bahçesi icat etmek yerine dünyanın kendi başına arzulanabilir bir yer olduğunu kabul edebiliriz. Sadece bu yolla, evrende yalnız olduğumuz, ölümden sonra yaşam olmadığı, sahip olabileceğimiz her şeyin bu dünyadaki yaşam olduğu gerçeğini kabul ederek, "Tanrı'nın öldüğünü fark etmekten keyif alırız" (Arnhart, 2005: 445-46).

İyinin ve Kötünün Ötesinde kitabında Nietzsche yeni değerler yaratma projesini hayata geçirmek için asil insanlardan oluşmuş yeni bir yönetici grubunun yetiştirilmesi gerektiğinden bahseder. *İnsanca Pek İnsanca*'da modern sosyalist yönetimlerin baskıcı siyasetlerini reddedip demokrasilerin eşitlikçi yapılarına sempatiyle yaklaşan Nietzsche, *İyi ve Kötünün Ötesinde* kitabında bu asil grubun efendi ahlakının, eşitliğe dayalı demokrasilerin köle ahlakından üstün olduğunu ileri sürer. Efendi ahlakına karşı kıskançlığa ve tepkiselliğe dayalı olan köle ahlakı, bilimsel bilginin doğuşu ve Aydınlanma ile modern demokrasilerde efendi ahlakını alaşağı etmiştir. Şimdi yapılması gereken, Avrupa'da başlayıp tüm dünyayı yönetimi altına alacak yönetici bir grubun, bizi öte dünyanın uydurma dinlerinden kurtaran yeni dünyevi değerler yaratmalarını beklemektir (Arnhart, 2005: 450). Nietzsche köle ahlakı ile efendi ahlakını şu şekilde karşılaştırır (Nietzsche, 2011: 1500-1501):

Kölelerin ahlaki değerlere isyanları tam olarak yaratıcı bir şekilde ve yeni değerleri ortaya çıkararak *içerleme* ilkesinde başlamaktadır ve bu, uygun eylem çıkışlarından yoksun oldukları için telafisini hayali bir intikamda bulmaya zorlanan yaratıkların yaşadığı bir içerlemedir. Her aristokrat ahlak, kendi taleplerini başarıyla onaylamaktan doğarken köle ahlakı en başından "kendi dışında", "kendinden farklı" olan ve "kendi olmayan" her şeye "hayır"

demektedir ve bu “ hayır” onun yaratıcı eylemidir. Değer veren bakış açısının bu cephe değişimi, yani tekrar öznel gitmek yerine *kaçınılmaz* olarak nesnel çekim “içerlemenin” tipik özelliğidir: Köle ahlakı varlığının koşulu olarak fizyolojik bir terminoloji kullanmak için dışa donuk ve nesnel bir dünya ve eylem yeteneği için de nesnel bir uyarıcı gerektirmektedir; onun eylemi de temelde bir tepkidir. Aristokratların değer sistemine baktığımızda tam tersi bir durum bulunmaktadır: Kendiliğinden hareket etmekte ve büyümektedir, kendi benliğine daha minnettar ve coşkulu bir “onay” vermek için kendi antitezini aramaktadır; “biz aristokratlar, biz iyiler, biz güzeller, biz mutluların” (hayat ve tutkuya doymuş) olumlu ve temel kavramıyla karşılaştırıldığında olumsuz kavramı “kaba”, “kötü” sadece soluk, ortaya geç çıkmış bir örnektir.

Nazilerin Nietzsche'nin üstün insanının kendileri olduğunu düşünmüş olması onun hakkındaki tartışmaları hararetlendirmiştir. Nietzsche asla şiddeti kendi projesi için bir araç olarak görmemiştir ama onun aklındaki tam olarak ne olduğu da hayli tartışmalıdır. Günümüzde insan genetiği ile oynayarak üstün insan yaratma tasarıları tartışılmaktadır. İnsan ırkı ile oynamaya çalışmak çoğuna tehlikeli ve iğrenç gelebilir. Nietzsche ise “Tanrı’yı eğer biz yarattıysak neden kendimizi daha da geliştirmek konusunda sınırlandırılm ki!” diyebilir. Tanrı'ya iyi ve kötünün ebedi yargıcı olarak başvurmak zorunda mıyızdır? İnsan yaşamının asaleti dinin asil yalanlarına mı muhtaçtır? Bu sorular bize Nietzsche'den mirastır.

Freud: Bilinçdışının Keşfi

Nietzsche'nin modern aklın özgürleştirmekten çok despotizme ve yıkıma yol açtığını iddia etmesinin ardından, Freud daha da ileri giderek insanın rasyonel düşünme kapasitesini sorgulamaya başlamıştır. Aristoteles insanı doğaya uygun yaşayan akıllı ve politik bir hayvan olarak nitelemiş, Descartes ise kendi yeteneklerine hâkim düşünen özne olarak insanı yüceltmıştır. Oysa Freud, insan bilincinin karmaşık yapılarını inceleyerek, öznenin kendisi hakkında bildiğinden farklı, tam olarak hâkim

olmadığımız bir yüzü olduğunu ortaya koymuştur. Yirminci Yüzyıl'ın ikinci yarısı bu sebeple “şüphe çağı” olarak adlandırılmıştır.

Sigmund Freud (1856-1939) tıp eğitimi alır ve sinir sistemi üzerinde uzmanlaşır. 1895'te Breuer ile birlikte kaleme aldığı *Histeri Üzerine İnceleme* adlı çalışmada nevrozlar hastalığının cinsel kökenli olduğunu ileri sürer. Bu kitap psikanalizin de başlangıcı sayılır. Psikanaliz, içsel psikolojik güdüler, yapılar, mekanizmalar ve süreçlerin kuramıdır. Ele aldığı temel konu bilinçdışı olduğu için, psikanaliz, geleneksel gözleme dayalı ya da yanlışlanabilir bir metot kullanmak yerine tecrübeye ve onun sonuçlarının genellemesine dayalı bir yöntem izler. Psikanalitik tedavide hastanın kendi hikâyesini anlatmasına izin verilerek, onun kurduğu hikâyeler ve tercih ettiği kelimelerden yola çıkan yorumlara dayanılmasının sebebi bu bireysel tecrübeye dayalı metottur (Craib, 2001: 31).

Medeniyetle Çatışmak

Freud'un siyasi düşünceler tarihinde önemli bir isim haline gelmesi onun iki dünya savaşı arasında yazmış olduğu *Medeniyet ve Hoşnutsuzlukları* adlı kitabı nedeniyle. Şüphesiz Freud'un diğer eserleri de felsefe tarihinde derin etkiler yaratmıştır ancak bu kitabında Freud, insanın cinsel dürtülerinin ahlakı, yasaları ve kültürel değerleri etkilediğini ileri sürer. Bu tür yorumlar Freud öncesinde de yapılmaktaydı ancak diğerlerinin aksine Freud, aklın, içgüdüler yerine siyasetin tercih edilen temeli olmadığını belirtir. Daha açıkça söylemek gerekirse, Freud kültürel ve siyasi yaşamın içgüdülerimiz tarafından yönlendirildiğini iddia eder, yoksa akıl tarafından değil. Cinsel dürtü de dâhil olmak üzere insanın içgüdüleri çocukluk döneminde gelişir ve kişiliğin tanımlanmasında önemli etkileri vardır. Geliştirdiğimiz temel güdüler diğer insanlarla olan ilişkimizi de yönlendirir. Sorun şu ki, bu dürtüler

kendi içlerinde çelişkilidir ve dolayısıyla kültürel hayatı da çelişkiye atarlar (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 362). Freud'un şu sözleri onun karamsarlığının bir resmini verir (Freud, 2011: 1545-1546):

Gördüğümüz üzere, yaşamın amacı programını düzenleyen sadece zevk ilkesidir. Bu ilke, zihinsel aygıtların çalışmasına en başından beri hükmetmektedir; etkinliğine ilişkin hiçbir şüphe olamaz fakat programı bütün dünyayla, insanla olduğu kadar evrenle çelişki içerisindedir. Uygulamaya bir türlü konulamamaktadır, maddelerin bütün oluşumu ona karşı çalışmaktadır; kişinin "mutlu" olmak niyetinin "Yaratılış" planına dahil edilmediği söylenebilir. En dar anlamında mutluluk denilen şey büyük yoğunluğa ulaşan ve doğası gereği sadece geçici bir tecrübe olabilecek bastırılmış ihtiyaçların çoğunlukla ansızın tatmininden gelmektedir. Zevk ilkesi tarafından istenen herhangi bir koşul uzatılırsa hafif bir rahatlık hissiyle sonuçlanmaktadır; sadece yoğun bir şekilde çelişkilerden ve daha az yoğun bir şekilde de kendi içlerinde durumlardan zevk almaya kurulmuşuz. Bu yüzden mutluluk ihtimallerimiz en başından kendi bünyemiz ile sınırlıdır. Mutsuz olmak daha kolaydır. Acı çekme üç alandan gelmektedir: Çürümeye ve bozulmaya mahkum ve tehlike işaretleri olarak endişe ve acıdan bile vazgeçemeyen kendi bedenimizden, yıkımın en güçlü ve en acımasız güçleriyle bize öfkelenebilecek dış dünyadan ve son olarak diğer insanlarla olan ilişkilerimizden. Bu son kökenden gelen mutsuzluğu belki de diğerlerinin hepsinden daha acı verici bulmaktayız; en az diğer kaynaklardan gelen acı kadar kaçınılmaz bir kader olmasına rağmen sonuncuyu aşağı yukarı gereksiz bir ek olarak görme eğilimindeyiz.

Çok Katmanlı Bilinç

Freud, *Ego ve İd ve Psikanaliz Üzerine Tam Tanıtıcı Dersler* bildirisinde insan ruhunun/bilincinin üç kademeli bir sistemden oluştuğunu belirtir. Çocukluk döneminde anne-baba ile çatışmanın sonucunda şekillenen bu düzeyler, id, ego ve superego'dur. Alt benlik olarak da ifade edilen id, insanın cinsellik, aşk gibi temel tutkularını ve güdülerini temsil eder. En yabani yönümüz olan id, enerjimizi sistemimizin içinden dışarıya doğru iten ve anında doyum talep eden kişiliğimizin enerji deposudur (Craib, 2001: 57). Ancak insan içsel taleplerle karşılaştığı kadar dışsal taleplerle de karşılaşır ve ikisi arasındaki denge ancak ego ya da benlik tarafından sağlanabilir. Öyleyse ego insanın rasyonel yönünü temsil eder. Ama egonun idi bastıran bilinçdışı bir savunma mekanizması da vardır. Böylece insan dış

dünya ile ilişkilerini ayarlama da biz düzen kurabilmektedir. Superego ya da üst benlik ise ego ya idi kontrol etmekte yardımcı olur şekilde içselleştirdiğimiz bir tür vicdani kurallardır. Kendimizi yargılamamızla ilgili bilinçli deneyimlerimiz, kendimize idealler tanımamız ve yanlış bir şey yaptığımız zaman kendimizi suçlamamız kesinlikle superego ile ilgilidir. Günlük hayatta superego aile, din, hükümet gibi kavramlarla temsil edilir (Craib, 2001: 60).

Freud insan hayatının zevk ilkesine göre şekillendiğini öne sürer. Zihnimiz bu ilkeye göre şekillenir. Ancak mutluluk arzumuz üç güç tarafından engellenmektedir: insan bedeni, dış dünya ve diğer bireylerle olan ilişkiler. Egonun ve superegonun idi bastırması sosyal işbirliğinin önemli bir şartıdır. Ancak idin bastırılabilmesi için insan çok karmaşık savunma mekanizmaları geliştirir ve bu durum insanı hem kendi içinde hem de dış dünya ile sürekli bir çatışmanın içine atar. Freud, medeniyetimizi kendimizi doğaya karşı korumak ve başkaları ile karşılıklı ilişkilerimizi ayarlamak için kurduğumuzu ama medeniyet için ödediğimiz bedelin bizi sürekli bir çatışmaya ve mutsuzluğa ittiğini ileri sürer. Hatta daha ileri giden Freud ilkel insanların pek muhtemelen medeni insandan daha mutlu yaşadığını iddia eder. İkel insan doğaya karşı daha savunmasız olabilir ama içgüdülerini de daha az bastırmak zorundadır (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 363-364).

İnsanların kendilerinin yarattığı kültürel hayatı yine kendi elleri ile yıkmamaları için devletin bazı sınırlayıcı ve denetleyici kurumsal mekanizmalar geliştirmesi şarttır. İnsanlar ancak siyasetin kuralları insan davranışlarını düzenleyen bir güç haline geldiğinde bir arada yaşayarak medeniyetin bir parçası haline gelebilirler (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 364).

Eros ve Thanatos

Bu toplumsal kurumların bir arada kalmasını sağlayan en etkin güç Freud'un aşk tanrıçası Eros ile özdeşleştirdiği, aşk, cinsel istek ya da "yaşama gücü"dür. Dolayısıyla insanları medeniyete yönlendiren şeyler aşk, cinsellik ve kendini koruma isteğidir. Freud medeniyetin oluşumunda akıllı bir motivasyon olarak görmez. Freud, adeta Lockeçu bir toplum sözleşmesi gibi insanların toplumsal hayatın nimetlerinden yararlanmak için içgüdülerinin bir kısmından vazgeçtiklerini ima eder (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 365).

Görüldüğü gibi Freud, siyasal hayatın katmanlı bir düzleme oturtulmuş çatışmacı bir yapıya sahip olduğu görüşündedir. Bu çatışmanın, bireysel, ailesel ve toplumsal boyutları vardır. Freud'un Oedipus kompleksi ile verdiği örnek bu açıdan ilginçtir. Oedipus Yunan mitolojisinde babasını bilmeden öldürerek yine bilmeden annesi ile evlenmiş bir karakterdir. Freud'a göre bu hikâyedeki baba otoriteyi, erkek çocuk (Oedipus) ensest arzuları, babanın katledilmesi de superegonun gelişimini temsil eder. Ona göre, fallik dönemde (3-4 yaş arası) çocuk anneye karşı cinsel arzu duyar. Ancak babanın kendisini iğdiş edeceği korkusuyla annesine olan duygularını bastırır ve babayı bir otorite figürü olarak kabul eder. Freud aile hayatından çıkan bu tür birçok psikolojik çatışmanın toplumsal hayata yansıtılarak tabu olarak kabul edildiklerini belirtir. Dolayısıyla devlet bireyleri tehdit eden ailevi ve cinsel düzenlemelerin gerekliliğinden de beslenir (Craib, 2001: 82-92).

Toplumsal hayatı tehdit eden güçler bununla sınırlı değildir. İnsan Eros'a karşıt bir güç olan savaş tanrısı Thanatos ile özdeşmiş "ölüm içgüdü" ile de yönlendirilmektedir. Eros insanları bir araya getiriyorsa, Thanatos da bir boşalma duygusu ile insanları çatışmaya sürükler. Freud fikirlerini klinik tecrübelerinden

çıkarmış olsa da ölüm içgüdüğü fikri II. Dünya Savaşı öncesi Avrupa'nın içinde bulunduğu durum karşısında Freud'un siyasal hayatı anlama çabasının bir ürünüdür (Craib, 2001: 37).

Medeniyet insanın akıl dışı ve bilinçsiz ruhlarını zapt edip onları toplumsal kuralların kontrolü altına alır ama bunun karşılığında insanlar kendileriyle ve toplumla sürekli bir savaş içerisine girer. Bu gerilim irrasyonel bir boşalma duygusunu tetikler ve insan sürekli olarak kendi kendini tahrip etme duygusu ile beraber yaşar.

Modern Aklın Eleştirmenleri: Nietzsche ve Freud

Nietzsche kitaplarını kaleme alırken, Avrupa'yı nihilizm sarmıştı. Freud ise iki dünya savaşı arasının karamsar ortamının bütün dezavantajlarını tecrübe ederek yazmıştır. Nietzsche'nin gelecek ile ilgili kehanetinin tuttuğu söylenebilir. Ölümünden kısa bir süre sonra Avrupa dünyanın geri kalanını da yanına çekerek büyük felaketler yaşamıştır. Ama yine de Nietzsche'nin yeni bir "insan"a yönelik umutları vardı. Freud ise Nietzsche'nin umut kırıntılarının hepsini yok etmiştir. İnsanın içgüdüleri ile medeniyet arasındaki çatışmanın sonsuza dek devam edeceğini ileri sürerek hayata veda etmiştir. Buzdağının ucu olan bilincimizin arkasında kalan bilinç dışımızı keşfetme çabamız bize Freud'dan kalan en büyük mirastır.

Bugün hâlâ bu iki yazarın ahlak, akıl, kültür ve medeniyet hakkında ortaya koydukları sorular geçerliliklerini devam ettirmektedir. Yirmi Birinci Yüzyıl'da geçen yüzyılın felaketleri ve ruhsal bunalımları ile karşılaşmayacağımızın garantisi yoktur. Onların bıraktığı mirası postmodern yazarlar derinleştirerek sürdürmekte, modernler ise medeniyetimizin devamı için kendilerine yeni çıkış yolları aramaktadır.

Günümüzde pozitivist aklın buyurgan sesi kısalmış olsa da, şüphesiz Yirmi Birinci Yüzyıl yeni meydan okumalara ve yeni cevap arayışlarına şahit olacaktır.

Kaynakça

- Arnhart, Larry. (2005). **Plato'dan Rawls'a Siyasî Düşünce Tarihi**. Ankara: Adres Yayınları.
- Craib, Ian. (2001). **Psikanaliz Nedir?** İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, Sigmund. (2011). "Medeniyet ve Hoşnutsuzlukları" Çev. Kapadokya MYO Çeviri ve Redaksiyon Heyeti, Der. Alev Alatlı, **Batı'ya Yön Veren Metinler IV, Modernite (1800-1970)**, Kapadokya: İlke Sağlık ve Eğitim Vakfı, ss. 1543-1551.
- Nietzsche, Friedrich. (2011). "Ahlakın Soykütüğü", Çev. Kapadokya MYO Çeviri ve Redaksiyon Heyeti, Der. Alev Alatlı, **Batı'ya Yön Veren Metinler IV, (1800-1970)**, Kapadokya: İlke Sağlık ve Eğitim Vakfı, ss. 1500-1506.
- Tannenbaum, Donald, David Schultz. (2005). **Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri**. Ankara: Adres Yayınları.

Ek Okumalar

- Bataille, Georges. (1998). **Nietzsche Üzerine**. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Freud, Sigmund. (1947). **Totem ve Tabu**. Ankara: MEB.
- Freud, Sigmund. (1996). **Kitle Psikolojisi**. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Freud, Sigmund. (1997). **Cinsellik Üzerine**. Ankara: Öteki.
- Freud, Sigmund. (1997). **Dinin Kökenleri**. Ankara: Öteki.
- Freud, Sigmund. (1997). **Psikanalize Giriş**. İstanbul: Mert Yayıncılık.
- Freud, Sigmund. (2009). **Cinsiyet Üzerine**. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Freud, Sigmund. (2009). **Uygarlığın Huzursuzluğu**. İstanbul: Metis Yayınları.
- Freud, Sigmund. (2011). **Günlük Yaşamın Psikopatolojisi**. Ankara: Alter Yayıncılık.

Freud, Sigmund. (2011). **Psikanaliz Üzerine**. İstanbul: Sayfa Yayınları.

Granier, Jean. (2005). **Nietzsche**. Ankara: Dost Kitabevi.

Jaccard, Roland. (2007). **Freud**. Ankara: Dost Kitabevi.

Nebil, Ahmet. (2002). **Nietzsche Hayatı ve Felsefesi**. İstanbul: Birey Yayıncılık.

Nietzsche, Friedrich W. (1996). **Böyle Buyurdu Zerdüşt**. Ankara: MEB.

Nietzsche, Friedrich W. (2005). **Tragedyanın Doğuşu**. İstanbul: İthaki Yayınları.

Nietzsche, Friedrich W. (2009). **Ahlakın Soykütüğü Üzerine**. İstanbul: Yorum Yayınevi.

Nietzsche, Friedrich W. (2009). **Seçilmiş Düşünceler**. İstanbul: Assos.

Nietzsche, Friedrich W. (2010). **Güç İstenci**. İstanbul: Say Yayınları.

Robinson, Dave. (2000). **Nietzsche ve Postmodernizm**. İstanbul: Everest Yayınları.

Tura, Saffet Murat. (2010). **Freud'dan Lacan'a Psikanaliz**. İstanbul: Kanat Kitap